

RÓŻA GODULA-WĘCŁAWOWICZ
Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Kraków

PARADOKSY KREACJI DZIEDZICTWA MIEJSKOŚCI. LANCKORONA WSIĄ CZY MIASTEM?

TERMINOLOGICZNE I METODOLOGICZNE KONTEKSTY

Dziedzictwo kulturowe. Od wielu lat jest obecne zarówno w akademickim dyskursie, jak i w języku potocznym, pojawia się w kontekstach kulturowych, społecznych, politycznych, ekonomicznych, prawnych i trudno przesądzić, co zdecydowało o jego szerokim odbiorze społecznym. Studia teoretyczne nad konceptualizacją dziedzictwa i analityczne nad jego wymiarami pokazały, że jest to pojęcie złożone, jego semantyka ulega przemianie i wywołuje różne opcje badawcze (Harrison 2013; Nieroba, Czerner, Szczepański 2009; Peckham 2003; Smith 2006; Smith, Akagawa 2008). Badacze zajmujący się dziedzictwem na ogół rozumieją je szeroko – procesualnie, relacyjnie i tożsamościowo; nawet wtedy, gdy *explicite* nie wyjaśniają jego zakresu, takie ujęcie można odczytać przez kontekst użycia. Jest ono wypadkową ewolucji pojęcia dziedzictwa, stopniowo rozszerzającej jego zakres – od zabytku, poprzez dobro kulturowe, dziedzictwo kulturowe w aspekcie materialnym i dziedzictwo naturalne, aż do niematerialnego (Kowalski 2017; Murzyn 2016). „Niematerialne” nie oddaje w pełni subtelnych odcieni znaczeniowych terminu angielskiego – *intangible*, oznaczającego coś „nieuchwytnego”, „niedotykalnego”, „niewyczuwalnego”. Ów semantyczny kontekst jest niezbędny, by zrozumieć nadzwyczaj rozległy zakres zjawisk *intangible heritage* ujętych w *Konwencji UNESCO z 2003 roku*, która obejmuje wielorakie jego przejawy, przekazywane z przeszłości do teraźniejszości, wraz ze wskazaniem na powiązania z dziedzictwem materialnym i przyrodniczym¹.

¹ Art. 2 *Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego* definiuje go następująco: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa, które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich

W praktyce badawczej dziedzictwo kulturowe wypiera wcześniej użyteczne kategorie poznania, jak tradycja, pamięć i ich pochodne (np. kultura tradycyjna, tradycja ustna, historia mówiona). Dochodzi nawet do wymiennego stosowania dziedzictwa z tymi kategoriami. Wyznaczenie linii podziału między nimi nie jest łatwe ze względu na ich złożoność, wieloznaczność, wielość funkcjonujących definicji, odmienne rozkładających dystynktywne cechy. Sprawę dodatkowo komplikuje fakt, że owe pojęcia mają wspólne właściwości – mówią o przeszłości obecnej w teraźniejszości, a przeszłość ta może być traktowana selektywnie, przetwarzana, podtrzymywana, tworzona. Niemniej jednak można wskazać na różnicujące aspekty. Wprawdzie tradycja, pamięć (i pochodne) wypływają z przeszłości i oddziałują na teraźniejszość, ale w proces kreacji dziedzictwa wyraźnie wpisany jest jeszcze trzeci wymiar czasu – wizja przyszłości. Dziedzictwo kulturowe najczęściej ma intencjonalną proveniencję, jest tworzone po coś i dla kogoś, z powodzeniem korzysta z instytucjonalnego zaplecza w procesie wytwarzania. Tradycja, pamięć (i pochodne), takiego rodowodu nie mają (poza tradycją wynalezioną), o ich żywotności decydują złożone mechanizmy kulturowe, bardziej nieformalne niż formalne. Dziedzictwo jest tworzone z zasobu tradycji, pamięci (itp.), historii, z ich wyselekcjonowanych elementów (Ashworth 2015; Smith 2006).

Spojrzenie z perspektywy czasu na wielowątkową refleksję naukową nad dziedzictwem pozwala na wyróżnienie kluczowych wniosków. Krytyka narzuconych przez UNESCO interpretacji dziedzictwa i działań podejmowanych na arenie międzynarodowej w celu jego ochrony (Bendix, Eggert, Peselmann 2012; Harrison 2010, 2015, 2019; Meskell 2002, 2018) ujawniła konieczność badań oddolnych, które pozwalają odsłonić różnorodność lokalnych mechanizmów jego wytwarzania. Nadto John Tunbridge i Gregory Ashworth (1996) jako pierwsi zwrócili uwagę na dysonansowy aspekt dziedzictwa, w dużym uogólnieniu oznaczający niezgodność lub brak konsensusu co do jego zakresu, treści i znaczenia. Wyróżnili cztery jego rodzaje: zniekształcone (*distorted*), pozbawione dziedziców (*disinherited*), sprzeczne z normami (*non conforming*), odrażające (*distasteful*). Koncepcja okazała się nadzwyczaj stymulująca i spowodowała lawinowy wzrost studiów nad poszczególnymi formami dziedzictwa dysonansowego w wymiarze międzynarodowym (m.in. Ashworth 2004; Banaszkiewicz 2018, 2022; Chadha 2006; Harrison 2012; Hryhorczuk 2019; MacDonald 2009, 2013).

W polskich dyskursach o dziedzictwie dysonansowym, na ogół stosujących termin w ujęciu *largo* (Tunbridge, Ashworth 1996), dominują problemy dotyczące trudnej przeszłości – wydarzeń II wojny światowej, okresu realnego socjalizmu, spuścizny kultury żydowskiej czy niemieckiej (Biskupska, Ciechorska-Kulesza 2024; Kruczek, Nowak 2019; Murzyn-Kupisz, Hołuj, Działek 2020, s. 42–45; Owsianowska, Banaszkiewicz 2015). Poza prymarnym nurtem pozostaje wiele jego lokalnych

otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności”.

odmian wymagających analizy w kontekście przemian kulturowych dokonujących się w Polsce od zmiany ustroju polityczno-gospodarczo-społecznego po 1989 roku, które przyspieszyły po wejściu do Unii Europejskiej w 2004 roku.

Tłem rozważań stały się wydarzenia w niewielkiej Lanckoronie, leżącej na południu Polski², towarzyszące próbie zmiany statusu ze wsi na miasto, które ujawniły wiele problemów związanych z dziedzictwem miejskiej przeszłości. W artykule próbuję odpowiedzieć na pytania, jak strategię lokalnego rozwoju moderują proces wytwarzania dziedzictwa, jak wpływają na stosunek do przeszłości, kształtowania wspólnotowości i lokalnej tożsamości, w tym – określania się w kategoriach wiejskości lub miejskości.

Dychotomia miasto – wieś. Rozróżnienie na miasto i wieś było przedmiotem wnikliwych dociekań wielu badaczy procesów społeczno-kulturowych. Dychotomia, wywodząca się od analiz Louisa Wirtha (1938) i Roberta Redfielda (1947), służyła do definiowania i opisu obu typów społeczności, a szczególnie była przydatna do wydobycia ich cech swoistych. Mimo że wielokrotnie poddawano ją krytyce, zwracając uwagę na wieloznaczność, złożoność, kontekstowość, niedookreślenie, to owe terminy nadal należą do zasobu podręcznych figur retorycznych wielu dyscyplin, między innymi etnologii czy socjologii. Dyskusja dotycząca ograniczonej przydatności lub wręcz nieprzystawalności owej binarnej kategorii przybrała na sile w kontekście intensywnie zmieniającej się rzeczywistości, jaką w Polsce obserwujemy po 1989 roku. Przede wszystkim badacze zwrócili uwagę, że w warunkach ekonomicznej, przestrzennej i społeczno-kulturowej transformacji, jak i wpływu globalnych przekształceń, zaciera się klasyczne rozróżnienie na miasto i wieś, gdyż wieś pod wieloma względami znacznie zbliżyła się do miasta (Bukraba-Rylska 2008; Śpiwak 2012, s. 42). Zresztą ową tendencję do rozprzestrzeniania się miejskiego stylu życia, moderowanego przez rozwój mass mediów i nasilające się znaczenie indywidualizmu, z niezwykłą wręcz intuicją przewidział w 1938 roku wspomniany Louis Wirth w eseju *Urbanism as A Way of Life*.

Rozważania terminologiczne na poziomie metakategorii naukowych są wypadkową procesów obserwowanych w obszarze rzeczywistości kulturowej, gdyż istnieje konieczność ich nazwania, opisanie i sklasyfikowania (Bukraba-Rylska 2018; Halamska 2011 a, b; 2013; Janas 2020; Podedworna 2010; Rewers 2010; Stanny 2014). W praktyce badawczej znajdują zastosowanie pochodne podstawowych terminów, mające uchwycić ową różnorodność: regiony / obszary / tereny / osiedla / środowiska / zbiorowości / społeczności / systemy / style życia itp. miejskie, wiejskie, podmiejskie, peryferyjne, mieszane / hybrydowe. Nadal są to pojęcia niedoskonałe, raczej nie funkcjonują jako precyzyjne definicje, lecz są charakteryzowane przez wyznaczniki demograficzne, przestrzenne, ekonomiczne, społeczno-kulturowe itp., przy czym każdy z nich jest dookreślany gamą bardziej szczegółowszych cech. Badacze podejmujący problem wiejskiego stylu życia we współczesnej Polsce – socjolodzy, ekonomiści, kulturoznawcy, etnolodzy, geografowie – są zgodni, że nie

² Lanckorona liczy niewiele ponad 2500 mieszkańców i znajduje się w odległości 40 km od Krakowa.

jest on jednolity, lecz ma wiele wariantów, podlega zmianom wraz z rozwojem ekonomicznym, społecznym i kulturowym. Definicje, typologie, klasyfikacyjne analizy bądź opisy można znaleźć w wielu publikacjach³. Jednakże teoretyczne rozważania zakresów znaczeniowych pojęć: miasto, wieś i pochodnych, to osobny, nadzwyczaj rozległy problem badawczy, który nie jest tematem tego artykułu. Interesuje mnie on tylko o tyle, o ile służy wyznaczeniu granic analizy. Jest punktem odniesienia dla namysłu nad jedną z lokalnych odmian dysonansowego dziedzictwa kulturowego. W horyzoncie problematyki niniejszego tekstu istotne jest też, że wspomniane drogi definiowania są wynikiem zewnętrznego oglądu rzeczywistości kulturowej – *etic*. Natomiast etnologowi / antropologowi kulturowemu znacznie bliżej do badań z pozycji *emic*. Współgra z postrzeganiem miejskości bądź wiejskości w horyzoncie lokalnej zbiorowości, jej obrazowania i kategoryzowania świata. Kieruje też w sferę etosu, idei, wyobrażeń, wyznawanych wartości, dokonywanych wyborów sposobów życia, motywacji postaw⁴.

Tytułowy dylemat „wieś czy miasto” prowadzi w stronę Polski lokalnej. Wpisuje się w szersze, obserwowane po 1989 roku zjawisko poszukiwania tożsamości, w tym próby pozycjonowania się w kategoriach „miejskości” i „wiejskości”. Na fali zmian systemowych po 1989 roku miejscowości, które w przeszłości utraciły status miasta, występowały o jego odzyskanie, a powtarzanym uzasadnieniem była chęć nawiązania do lokalnej historii, tradycji, kultury. Nie mniej ważne były nadzieje na podniesienie prestiżu, zmianę wizerunkową, zwiększenie możliwości rozwoju społeczno-ekonomicznego, pozyskania różnych źródeł finansowania, poprawę jakości życia. Restytucję praw miejskich umożliwiły Rozporządzenia Rady Ministrów z lat 1990, 1993, 2001, które powstały wskutek nowej polityki III Rzeczypospolitej, kierującej się nośnymi wówczas ideami sprawiedliwości dziejowej. Jest to stała tendencja, lecz z powodu pewnych zawirowań w pryncypiach politycznych państwa przebiega wahadłowo, o czym świadczą coroczne wykazy nowych miast publikowane w rządowym Biuletynie Informacji Publicznej. Obejmują wsie, którym przywrócono prawa miejskie, i tych jest wyraźna większość, oraz te, które uzyskały je po raz pierwszy – wyraźna mniejszość, co ilustruje wykaz zawarty w tabeli 1⁵.

³ Ostatnio Wojciech Goszczyński (2023, s. 33–48, 420–425) nieco uwagi poświęcił problemowi dualizmu miasto–wieś, starając się „pokazać, że miejskość i wiejskość nie muszą być traktowane jako opozycje, nie są elementem *continuum*, ale raczej wynikiem splatania się relacji społecznych, kultury, przestrzeni, przedmiotów” (s. 34). Skoncentrował się na pojęciu wiejskości, które rozumie szeroko „jako wynik procesów społecznych, spłotu ludzi, symboli, instytucji, natury i materialności. Jest to wizja hybrydy o sieciowym charakterze, dynamicznego tworu, który stoi w opozycji do intuicyjnych wizji wsi jako miejsca wyjętego z czasu i przestrzeni” (s. 8). Bazując na dorobku kilku poprzedników, wyprowadził wieloaspektową jej definicję, którą zastosował do zbadania spłotu wiejskości z systemami żywieniowymi – głównego tematu rozprawy.

⁴ Podążam za myśleniem Marii Ossowskiej definiującej etos jako „styl życia jakiejś społeczności, ogólną [...] orientację jakiejś kultury, przyjętą przez nią hierarchię wartości, bądź formułowaną *explicite*, bądź dającą się wyczytać z ludzkich zachowań” (Ossowska 1973, s. 7).

⁵ Celem jest pokazanie ogólnej tendencji zjawiska, a nie szczegółowa jego analiza i zestawienie. Wykaz ma charakter poglądowy i ilustruje ilościowe zmiany w statusie miejscowości w odstępach pięcioletnich od 1990 roku.

Tabela 1. Ilościowy wykaz nowych miast w Polsce – co 5 lat od 1990 roku

Rok	Przywrócenie praw miejskich	Uzyskanie praw miejskich	Źródło
1990	2	3	M.P. z 1989 r. nr 41, poz. 323–327.
1994*	15	0	Dz.U. z 1993 r. nr 123, poz. 555; Dz.U. z 1994 r. nr 72, poz. 315; Dz.U. z 1994 r. nr 132, poz. 672.
2000	5	0	Dz.U. z 1999 r. nr 110, poz. 1268.
2005	0	1	Dz.U. z 2004 r. nr 169, poz. 1767.
2010	3	3	Dz.U. z 2009 r. nr 120, poz. 1000.
2015	2	0	Dz.U. z 2014 r. poz. 1023.
2020	4	0	Dz.U. z 2019 r. poz. 1416.
2025	6	1	Dz.U. z 2024 r. poz. 1152.
Podsumowanie	37	8	ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych

* Dla roku 1995 brak danych.

Jednakże kwerenda źródeł lokalnych, na przykład oficjalnych portali gmin, miejscowej prasy, mediów społecznościowych, sygnalizuje tendencję odwrotną – opór wobec zmiany statusu wiejskiego na miejski. Dotyczy to zarówno wsi, które nigdy miastami nie były, jak i dawnych miast. Mimo że spełniają administracyjne wymogi – nie dążą do tego. Wśród formalnych warunków pozwalających na złożenie wniosku o zmianę statusu z wiejskiego na miejski kluczową rolę odgrywają społeczne konsultacje, które przybierają różną formę: bezpośrednich spotkań mieszkańców z władzami samorządowymi, wypełniania ankiet, głosowania. Towarzyszą temu emocje o różnej skali intensywności, od pozytywnych do negatywnych, niekiedy sięgają zenitu i doprowadzają do radykalnych protestów. Przykładowo, w Ełku (woj. mazursko-warmińskie) protest przybrał formę głódówki, którą w siedzibie urzędu gminy prowadziło kilkadziesiąt osób wraz z wójtem (Matusz 2008). Z kolei mieszkańcy trzech wsi: Bykowce, Trepcza, Zabłotce (woj. podkarpackie), nie zgadzając się na przyłączenie do Sanoka, głośno i z transparentami protestowali na jego

ulicach, po czym pojechali interweniować do Warszawy, do siedziby premiera (*Żeby wioska...* 2021; MK 2021).

W początkowym okresie transformacji jedną z ważniejszych ścieżek rozwoju lokalnego dostrzegano w zmianie statusu wiejskiego na miejski. Z czasem zrezygnowano z takich ambicji wskutek sprzeciwu mieszkańców, widzących w tym zagrożenie dla lokalnej tożsamości. Trudno oszacować skalę zjawiska, gdyż nie ma takich wykazów, niemniej jednak jest ono zauważalne. Oto garść przykładów z ostatnich kilku lat. Wsie niechętnie do uzyskania statusu miasta: 2010 rok – 11 sołectw gminy wiejskiej Obrzycko, woj. wielkopolskie (Kkz 2010); 2014 – Jemielnica, Strzeleczy, Dobrzeń Wielki, Pokój, woj. opolskie (Dimitrow 2014); 2015 – Kozy, woj. śląskie, nierolnicza, największa pod względem ludności wieś w Polsce (Sikora 2018; Tomalik 2015). Dawne miasta, które zaprzestały starań o reaktywację praw miejskich: w 2016 roku – Kurzętnik, woj. warmińsko-mazurskie (Malinowska 2016); 2023 – Jedlińsk, woj. mazowieckie (Rusek 2023); 2024 – Wojsławice, woj. lubelskie (Rdw 2024); Kołbiel, woj. mazowieckie (Wojciuk 2023). Jednym z takich przypadków jest też Lanckorona, woj. małopolskie, której w 2016 roku odmówiono odzyskania statusu miasta. W 2022 roku Rada Gminy podjęła kolejną próbę, lecz zaniechała starań po fiasku konsultacji społecznych. Problemy z tym związane będą przedmiotem bliższego oglądu w dalszej części artykułu.

Perspektywa studium przypadku. W dyskursie nauk społecznych, a za nimi i w niektórych gałęziach humanistyki, zdominowanych przez metodologię badań ilościowych, przez długi czas utrzymywał się pogląd o jej niewielkiej wartości naukowej. Albowiem to metody ilościowe miały tworzyć podstawy do osiągnięcia wiedzy zobiektywizowanej, do uogólnień, budowania teorii. Zwrot antypozytywistyczny w nauce podważył te założenia, a wieloletnia dominacja opcji ilościowej uświadomiła badaczom jej ograniczoną przydatność dla zrozumienia i wyjaśnienia złożoności świata człowieka oraz wyraźne ukierunkowanie na tworzenie jego urzeczowionego obrazu.

Krytyczna refleksja skierowała uwagę na jakościowe orientacje badawcze, a właściwie na powrót do nich, by przykładowo wymienić tzw. teorię ugruntowaną (Bukalska 2019; Glaser, Holton, Walsh 2017; Konecki 2018; Strauss 1967, 2009), autoetnografię (Hayano 1979; Kacperczyk 2014; Kafar, Kacperczyk 2020) czy studia przypadków (Flyvbjerg 2005; Yin 1984, 2015). Odkrywa się w nich coraz więcej możliwości i obszarów zastosowania, a przede wszystkim otwartość na kulturowe imponderabilia. Przyznaje się też, że wyniki badań studium przypadku o mechanizmach, przyczynach, rezultatach itp. danego zjawiska kulturowego mogą być uogólniane na inne przypadki o podobnych uwarunkowaniach i cechach, mogą być porównywane, mogą też podważyć założenia teoretyczne albo wręcz odwrotnie – dać asumpt do wytworzenia nowej teorii. Mają też wymiar praktyczny, gdyż kontekstowa analiza danego zjawiska kulturowego ujawnia wielorakie zależności, tym samym wskazuje drogi ich rozwiązania.

Etnologa / antropologa kulturowego cieszy ów zwrot, w rzeczowej dyscyplinie *case study* jest przecież uznaną drogą badawczą i analityczną (choć i tu pojawiają

Il. 1. Lanckorona, widok z lotu ptaka, fot. Anna Hardt, *Renowacje i Zabytki*, 2024

się głosy kontestujące). Pozwala rozpoznać procesy kulturowe w ich oryginalnym kontekście, który jest warunkiem *sine qua non* badań etnograficznych jak i antropologicznej interpretacji. Kierując się tym wskazaniem, do badań wybrałam niewielką miejscowość w Małopolsce, Lanckoronę. W niej jak w soczewce skupiają się problemy związane z przemianami współczesnej rzeczywistości kulturowej w Polsce lokalnej. Jest też przykładem środowiska niepoddającego się jednoznaczному definiowaniu w kategoriach miasto–wieś⁶.

W Lanckoronie jestem obecna od wielu lat, łączą mnie z nią związki rodzinne, dzięki czemu mam możliwość wglądu w życie społeczności – codzienne i odświętne. Równocześnie jako etnolog z zawodowym wyczuleniem obserwuję i analizuję lokalne procesy kulturowe. Dane empiryczne mają charakter jakościowy i pochodzą z moich osobistych doświadczeń i obserwacji, nieformalnych, jak i formalnych rozmów⁷. Słowem – z uważnego uczestnictwa w wielu przeszłych i bieżących wydarzeniach publicznych i prywatnych, wynikającego z mego usytuowania w Lanckoronie, o którym

⁶ Przedmiotem wcześniejszych analiz były: mityzacja przeszłości (Godula-Węclawowicz 2010), kulturowe napięcia w relacjach: autochtoni – przybysze – turyści (Godula-Węclawowicz 2020) oraz przeobrażenia przestrzeni historycznej i kulturowej wraz z problemami urbanistycznej rewaloryzacji (Godula-Węclawowicz, Węclawowicz 2021).

⁷ W latach 1976–1977, 1989 i 2005–2007 pomogli studenci etnografii UJ w ramach prowadzonych przeze mnie zajęć z metodyki etnograficznych badań terenowych. Z natury rzeczy to materiał o różnej jakości i informacyjności i można z niego korzystać w ograniczonym zakresie.

szerzej pisałam kilka lat temu (Godula-Węclawowicz 2020). Ich badawczą przydatność oceniam wysoko, zresztą nie jestem w tym odosobniona (Buliński 2019).

KONTEKSTY – KRÓTKA HISTORIA MIEJSCOWOŚCI

Lanckorona przez większość swego istnienia była miastem, prawa miejskie utraciła w latach 30. XX wieku i od tego czasu jest wsią, w organizacyjnej strukturze administracji państwa – siedzibą gminy, należy do powiatu wadowickiego w województwie małopolskim. Podstawowym kontekstem dla lokalnych strategii i praktyk rozwoju jest przeszłość historyczna. Nie ma przy tym potrzeby przedstawiać pełnej historii miasta, to domena historyków, chodzi mi raczej o ogólny szkic niezbędny dla zrozumienia relacji między przeszłością a teraźniejszością⁸.

Lanckorona powstała na miejscu starej osady w pobliżu górującego nad nią zamku strażniczego przy granicy z Księstwem Oświęcimskim. Prawa miejskie przyznał Kazimierz Wielki w 1361 roku, w 1366 roku król ponowił lokację na prawie magdeburskim i nadał miastu liczne przywileje, które ułatwiły rozwój wytwórczości rzemieślniczej i handlu. Kolejni władcy je potwierdzali lub rozszerzali. Miasto pełniło służebną rolę w stosunku do zamku, będącego administracyjnym centrum obszernego klucza królewskich dóbr. W połowie XVII wieku w czasie najazdu szwedzkiego Lanckorona została spalona, a zamek obrabowany. Wojna spowodowała długotrwały kryzys gospodarczy. W 1670 roku oraz na przełomie wieków XVII i XVIII we wsiach starostwa lanckorońskiego wybuchły chłopskie bunty, a Lanckorona – siedziba starostwa – była widownią wielkich manifestacji chłopów protestujących przeciw nadmiernym obciążeniom. Strajki objęły niemal wszystkie dziedziny gospodarki lanckorońskiego starostwa, co pogłębiło kryzys, natomiast nie spowodowały trwałych zmian w powinnościach poddanych na rzecz folwarków. Na początku XVIII wieku miasteczko niemal w całości strawił pożar, ocalało zaledwie kilka domów. Czas schyłku Rzeczypospolitej burzliwie wpisał się w lokalną historię. W latach 1770–1772 zamek lanckoroński był jedną z obronnych twierdz konfederatów barskich, na polach pod Lanckoroną konfederaci stoczyli dwie bitwy. Wskutek walk z wojskami rosyjskimi miasto i zamek znacznie podupadły. Po pierwszym rozbiórze starostwo lanckorońskie przypadło Austrii. Zamek przez krótki czas wykorzystywano na koszary dla wojska, potem na więzienie, co pogłębiło jego dewastację. W 1797 roku cesarz Franciszek II potwierdził dawne przywileje i nadał nowy herb, by wspomóc rozwój miasta. W 1869 roku w czasie drugiego wielkiego pożaru ponownie spłonęła większa część zabudowy rynku i przyległych uliczek, którą w ciągu następnych lat stopniowo odbudowano. Dzisiejszy obraz zabytkowej Lanckorony jest tego wynikiem.

⁸ Rozdz. opracowany wg: Berdecka 1974; Bieniarzówna 1953; Jurek 2010–2022; Krzemień 2016; Lenczowski 1973; Perzanowski 1993; *Słownik geograficzny* 1884; Sypowski 1938.

Il. 2. Lanckorona, górna pierzeja rynku w okresie międzywojennym, fot. ze zbiorów NAC, sygn. 1-U-3327

Il. 3. Lanckorona, górna pierzeja rynku współcześnie, fot. Tomasz Węclawowicz 2019

Wiek XX rozpoczął nowy etap w historii miasteczka, Lanckorona powoli stawała się letniskiem, szczególnie dla mieszkańców Krakowa, doceniających walory krajobrazowe i bliskość położenia. W okresie międzywojennym przeżywała budowlany boom, przybyło prywatnych pensjonatów („Gąsiorówka”, „Wrzós”, „Przedwiośnie”, „Willa Róż”, „Tadeusz”, „Słoneczna”, „Zbyszek”, „Bajka”, „Widok” i inne), niektóre z własnymi basenami kąpielowymi. Działające wówczas „Towarzystwo Upiększania Uzdrowiska” wytyczyło ścieżki spacerowe na zamkowej górze, powstało nawet gromadzkie kąpielisko. Od stacji kolejowej Kalwaria Lanckorona letników dowoziły furmanki i dorożki, w latach 30. na trasie Kraków – Lanckorona sezonowo kursował autobus. Rozwoju w tym kierunku nie zahamowała utrata praw miejskich w roku 1934⁹, natomiast wyraźną cezurę stworzyły zmiany ustrojowe wprowadzone po II wojnie światowej.

Il. 4. Lanckorona, willa „Słoneczna” z okresu międzywojennego, fot. Tomasz Węclawowicz 2019

Letniskowa tradycja miejsca na krótko powróciła w latach 60. i 70. XX wieku. Licznie zjeżdżała tu bohema artystyczna i inteligencja z Krakowa i Warszawy, po ulicach przechadzali się znani aktorzy, muzycy, reżyserzy, scenarzyści, scenografowie, malarze, uczeni. W basenie płała się młodzież (a pośród niej autorka niniejszego

⁹ Na mocy reformy gminnej z lat 1933–1934 przeprowadzonej przez władze II Rzeczypospolitej (Dymitrow 2015, s. 68, 70–71, 76, 109).

opracowania), popularnością cieszyły się weekendowe dancingi w „Sielance”¹⁰ przy przygrywającym zespole. Zakłady pracy ze Śląska i Krakowa wykupiły kilka willi, rozbudowując je na niewielkie domy wypoczynkowe dla swoich załóg. Krótki okres prosperity przerwał ogólnopolski kryzys gospodarczo-polityczny lat 80. ubiegłego wieku. Transformacja ustrojowa po 1989 roku i wpływy globalne przyniosły zmiany w wielu sferach: strukturze społecznej (starzenie się społeczności lokalnej, odpływ ludzi młodych), strukturze zarobkowania (zanik tradycyjnych form gospodarowania, praca większości poza rodzinną miejscowością w zawodach pozarolniczych). Wyraźnie zmieniła się funkcja Lanckorony z rolniczo-rzemieślniczej, chłopsko-robotniczej oraz letniskowej na rezydencjalno-osiedleńczą (zwłaszcza dla krakowian) oraz w atrakcję turystyczną, odwiedzaną najczęściej na kilka godzin lub na weekend głównie w sezonie letnim. Konsekwencją jest mozaika stylów życia, które toczy się w małych grupach.

DZIEDZICTWO MIEJSKIEJ PRZESZŁOŚCI – STRATEGIE I PRAKTYKI

Na fali zmian po roku 1989 przed lokalną społecznością pojawiła się konieczność wybrania kierunku rozwoju miejscowości, by wyjść z postsocjalistycznej zapaści. Władze samorządowe wraz z grupą lokalnych liderów postawiły na zintegrowane działania w sferze gospodarczej, społecznej i kulturalnej. Starano się zachować równowagę między działaniami zmierzającymi do poprawy jakości życia mieszkańców a promocją miejscowości, ukierunkowaną na rozwój turystyki. Marketingowe zabiegi okazały się niezwykle skuteczne, powodując ogólnopolską rozpoznawalność miejscowości, która od kilkunastu lat przeżywa turystyczny boom, nieporównywalny do wcześniejszych fal popularności. Gwałtowny napływ turystów i interesariuszy turystyki naruszył dotychczasowy ład i spowodował drastyczną dysharmonię w relacjach społecznych (Godula-Węclawowicz 2020). Z szerokiej gamy lokalnych dylematów przez wiele lat poczesne miejsce zajmowały kontrowersje wokół dziedzictwa miejskiej przeszłości, które jaskrawo ujawniły się w kontekście strategii rozwoju i pamięci lokalnej. Punktem wyjścia dla niniejszych rozważań stały się wydarzenia towarzyszące próbie zmiany statusu ze wsi na miasto, które jaskrawo ujawniły zmienne postawy wobec przeszłości.

Rok 2016 upłynął pod znakiem świętowania 650-lecia lokacji miasta na prawie magdeburskim: zorganizowano wystawę poświęconą historii miejscowości od wieków średnich aż po lata 30. XX wieku, uroczystie odsłonięto tablicę upamiętniającą średniowieczną lokację. Ważnym akcentem jubileuszu były działania zmierzające do przywrócenia Lanckoronie praw miejskich, z tego powodu odbyło się referendum, lecz mieszkańcy odrzucili pomysł. W 2022 roku lokalne władze ponownie podjęły tę inicjatywę, a mieszkańcy ponownie kategorycznie sprzeciwili się tej idei.

Plan powrotu do statusu miasta nie był strategią wymyśloną *ad hoc* z okazji jubileuszu. To jeden z dalekosiężnych celów, który pojawiał się już od lat 90. ubiegłego wieku w lokalnych planach i strategiach rozwoju społeczno-gospodarczego, powiązanych

¹⁰ Miejskowa restauracja.

z rewitalizacją i ochroną dziedzictwa kulturowego (Strategia... 1999–2015; Program ochrony... 2011). Owe opracowania są szczególnie istotne, gdyż są rezultatem pracy administracji samorządowej, organizacji pozarządowych oraz konsultacji z przedstawicielami mieszkańców¹¹. Każdorazowo były uchwalane przez Radę Gminy, czyli przez demokratycznie wybranych liderów lokalnej społeczności – depozytariusza dziedzictwa. W świetle dokumentów przywrócenie praw miejskich ujmowano wówczas jako jeden z ważniejszych czynników budowania tzw. kulturowej marki, mającej pobudzić rozwój gospodarczy i społeczno-kulturalny Lanckorony i gminy.

Ważnym podłożem strategii i praktyk rozwoju jest materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe. Wartości materialne Lanckorony obejmują pozostałości średniowiecznej warowni i zamku królewskiego, czternastowiecznej lokacji miasta na prawie magdeburskim z czworokątnym rynkiem pośrodku i z przyległymi uliczkami oraz kościołem parafialnym z XIV wieku (przebudowanym w XIX wieku). Nadto są to: neogotycka kaplica cmentarna św. Krzyża z drugiej połowy XIX wieku, zespół XIX-wiecznych drewnianych domów z charakterystycznymi podcieniami, kapliczki i krzyże przydrożne z XIX i XX wieku, wille z lat 20. i 30. XX wieku. Wartości niematerialne są związane z lokalną pamięcią przeszłości, obyczajowością, legendami, nazewnictwem stref i ulic (Godula-Węclawowicz, Węclawowicz 2021). Układ urbanistyczny, ruiny zamku, kościół parafialny i kaplicę św. Krzyża wpisano do polskiego rejestru zabytków w 1937 roku, w latach 80. XX wieku ponowiono wpis centrum Lanckorony jako unikatowego układu urbanistycznego w skali ogólnokrajowej, a od 1999 roku ruiny zamku lanckorońskiego są na Liście Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO jako otulina maniersystycznego parku pielgrzymkowego w pobliskiej Kalwarii Zebrzydowskiej (Mitkowska 2019).

Rewitalizację i ochronę dziedzictwa przeszłości uwzględniono w wielu lokalnych programach strategii i rozwoju społeczno-gospodarczego, planach odnowy, opieki nad zabytkami, uchwalonych przez Radę Gminy co najmniej od końca XX wieku, na przykład w latach: 1999, 2005, 2008, 2011, 2012, 2017, 2018. Widząc szanse rozwoju miejscowości w działalności turystycznej, władze gminy wraz z grupą aktywnych działaczy, skupionych wokół Gminnego Ośrodka Kultury, izby muzealnej oraz świeżo reaktywowanego Towarzystwa Przyjaciół Lanckorony¹², rozpoczęły systematyczną promocję miejscowości. Tego typu działania polegają na kreowaniu pożądanego wizerunku na podstawie wybranych elementów unikatowych z różnych dziedzin kultury. Akcja miała wielokierunkowy charakter (Godula-Węclawowicz 2010). Zainicjowano cykliczne wydarzenia (festiwale, kiermasze, koncerty, rajdy), podjęto ekspansję wydawniczą (pocztówki, foldery, przewodniki, cykliczne pismo „Kurier Lanckoroński”), na górze zamkowej zrekonstruowano międzywojenne alejki spacerowe i przywrócono im oryginalne nazwy

¹¹ Np. w jednym z pierwszych dokumentów czytamy: „Strategia rozwoju gminy Lanckorona została opracowana przez zespół wolontariuszy – liderów społeczności gminy, z udziałem ekspertów i specjalistów zrzeszonych w Małopolskim Stowarzyszeniu Doradztwa Rolniczego. Inicjatorem opracowania planu strategicznego rozwoju gminy metodą partnerską (uczestnictwa) był Zarząd Gminy” (Strategia... 1999–2015).

¹² Towarzystwo Przyjaciół Lanckorony, założone przez miejscowych społeczników w 1962 roku, prężnie działało do końca lat 70.

(„Aleja Zakochanych”, „Aleja Cichych Szeptów”, „Droga na Moczary”, „Droga do Dawnego Kamieniołomu”), zmodernizowano rynek, a od paru lat trwa rewaloryzacja ruin zamku. Jednym z ważniejszych zabiegów był zwrot w kierunku miejskiej przeszłości, z kilku jej elementów stworzono turystyczne atuty, odpowiednio je naświetlając: tajemnicze ruiny zamku na Lanckorońskiej Górze, malowniczy, unikatowy rynek z tradycyjną zabudową, jarmark świętojański nawiązujący do królewskiego przywileju odbywania targów, rajd szlakami konfederatów barskich upamiętniający bohaterskie bitwy o niepodległość Rzeczypospolitej, stoczone w okolicach Lanckorony z wojskami Imperium Rosyjskiego w wieku XVIII. Ponadto w narracji zastosowano technikę projekcyjną, celowo utożsamiając Lanckoronę z miastem, choćby w tytule przewodników turystycznych¹³, w nazwie cyklicznie odbywającego się festiwalu¹⁴, w anonsach o wydarzeniach kulturalnych, nie wspominając o licznych forach internetowych turystycznych i podróżniczych, gdzie miejscowość konsekwentnie występuje jako miasteczko.

Koncentracja materialnych i niematerialnych wartości miejskiego dziedzictwa kulturowego w Lanckoronie oraz posiadanie praw miejskich w przeszłości to niewątpliwie ważne przesłanki w staraniach o przywrócenie praw miejskich, spełniające wymogi Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 2001 roku¹⁵, określającego tryb postępowania w takich sprawach. Jednakże by władze gminy mogły wystąpić ze stosownym wnioskiem do organów administracji państwowej, musiał zostać spełniony jeszcze jeden warunek, czyli przeprowadzenie konsultacji społecznych z mieszkańcami. W latach 2005–2007 samorząd gminy rozważał szanse przywrócenia Lanckoronie praw miejskich, jednak ostatecznie nie zdecydował się wystąpić z oficjalnym wnioskiem z powodu braku jednoznacznej akceptacji pomysłu przez mieszkańców¹⁶:

Obecnie władze Lanckorony podejmują starania o to, by przywrócić prawa miejskie, co nie byłoby korzystne ze względów finansowych, bo odpadłyby wszelkie ulgi, które przysługują wsi. Dlatego też mieszkańcy raczej niechętnie podchodzą do tego (2005)¹⁷.

Lub przeciwnie:

Jest przyzwolenie mieszkańców na wiejskim zebraniu, by starać się o prawa miejskie (2005).

Próbę ponowiły nowe władze samorządowe w 2016 roku, nie bacząc na niepowodzenie pierwszej ani na zaawansowane zmiany w różnych sferach lokalnego życia, o których już wspomniałam powyżej. Przy zdecydowanym poparciu większości

¹³ Jeden z pierwszych przewodników turystycznych, wydany w 2002 roku z inicjatywy gminy i we współpracy z lokalnymi regionalistami, zatytułowano *Lanckorona. Miasteczko na wzgórzu*.

¹⁴ „Anioł w miasteczku”.

¹⁵ Dz. U. z 2014 r. poz. 310.

¹⁶ Nie udało mi się znaleźć oficjalnych dokumentów poświadczających te starania, opieram się na opinii rozmówców.

¹⁷ W nawiasach podaję rok uzyskania informacji.

radnych wójt ogłosił konsultacje społeczne (Uchwała Nr XIV/122/16)¹⁸. Na pytanie: „Czy jest Pan/Pani za nadaniem statusu miasta miejscowości Lanckorona?” pozytywnie odpowiedziało zaledwie 108 osób, przeciwnych było 238. Co ważniejsze frekwencja była wyjątkowo niska¹⁹. Mimo fiaska decydenci nie zrezygnowali z planów i przygotowali dodatkowe argumenty do zmiany statusu Lanckorony. Na zlecenie wójta wykonano projekty nowej flagi, pieczęci i herbu dla przyszłego miasta²⁰. W listopadzie 2016 roku uchwałą Rady Gminy zmieniono lokalne nazewnictwo²¹, co wywołało niezadowolenie²².

Kilka lat później te same władze samorządowe jeszcze raz spróbowały zmienić status miejscowości z wiejskiej na miejską (Zarządzenie Nr 21/2022). 17 marca 2022 roku w Gminnym Ośrodku Kultury w Lanckoronie odbyły się społeczne konsultacje w formie bezpośredniego spotkania z mieszkańcami. Poprzedziła je szeroka akcja informacyjna na internetowej stronie gminy, na tablicach ogłoszeń *in situ*, upubliczniono i rozprowadzono ulotki informacyjne i ankiety. Podczas zebrania konsultacyjnego władze przedstawiły projekt uchwały dotyczącej nadania Lanckoronie statusu miasta oraz szczegółowo omówiły różnice między gminą wiejską a miejsko-wiejską, jaką mogłaby się stać po przywróceniu Lanckoronie praw miejskich. Ponownie mieszkańcy nie zaakceptowali projektu uchwały²³. We wrześniu tego samego roku powtórzono konsultacje, tym razem w każdym sołectwie gminy w wyraźnie określonym dniu i godzinach (Uchwała nr XLI/258/2022). Znow przed mieszkańcami postawiono to samo pytanie i rezultat był podobny²⁴. Po ostatnich wrześniowych głosowaniach zmieniło się stanowisko radnych, którzy zdecydowaną większością głosów zgodzili się z wolą mieszkańców (Uchwała

¹⁸ Odbyły się w maju i w czerwcu 2016 roku we wszystkich pięciu sołectwach: w Lanckoronie, Izdebniku, Skawinkach, Jastrzębi i Podchybiu; a w niedzielę 26 czerwca – głosowanie.

¹⁹ Do urn poszło 375 osób z ponad 4 tysięcy uprawnionych do głosowania. Relatywnie największe zainteresowanie ujawniło się w Lanckoronie, gdzie głosowało 240 osób, 50 za, 169 przeciw, 3 wstrzymały się. Wyniki głosowania udostępniono w budynku gminy oraz na: <https://bip.malopolska.pl/uglanckorona>.

²⁰ Celem było przywrócenie pierwotnego herbu. Od lokacji miasta Lanckorona miała herb nadany przez Kazimierza Wielkiego (złota korona na niebieskim tle), w 1797 roku cesarz Franciszek II do korony dodał laurowy wieniec oraz napis: *Sigillum Regiae Civitatis Landskoroniensis* (Herb Królewskiego Miasta Lanckorona).

²¹ Nazwy ulic zmieniano kilkakrotnie w różnym czasie, formalnie trzy razy – w 2012 i 2016 (kolejne Uchwały: Nr XIX/141/12; Nr XX/157/12; Nr XIX/162/16), natomiast wcześniej istniało lokalne, zwyczajowe nazewnictwo poszczególnych stref i kilku ulic, które nie miało administracyjnej mocy. Zmiany w nazewnictwie, formalne i nieformalne, przybrały na sile w miarę przekształcania Lanckorony w turystyczne miasteczko.

²² „Stowarzyszenie Mieszkańcy Razem” zaskarżyło uchwałę w Wydziale Prawnym i Nadzoru Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, który podtrzymał jej legalność. Kolejne wnioski Stowarzyszenia złożone w Urzędzie Gminy, poparte podpisami kilkuset przeciwników wprowadzenia zmian nazewnictwa, nie przyniosły pożądanego efektu (Post... 2016; Płaszczycza 2017).

²³ Stawiło się 80 osób, wypełniono 65 ankiet, oddano dwie puste. Za przywróceniem praw miejskich optowały 4 osoby, przeciwne zdanie wyraziło 41 ankietowanych, 5 osób zakreśliło rubrykę „nie mam zdania”, reszta głosów dotyczyła spraw pobocznych. Wyniki konsultacji udostępniono w budynku gminy oraz na: <https://bip.malopolska.pl/uglanckorona>.

²⁴ Do urn poszło 729 osób spośród 4892 uprawnionych do głosowania, za wnioskiem pozytywnie opowiedziało się tylko 79 mieszkańców, przeciw – 634, reszta wstrzymała się lub oddała głosy nieważne.

Nr XLIV/272/2022). Pomimo braku poparcia, wójt gminy zapowiedział, że złoży do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji wnioszek o nadanie Lanckoronie statusu miasta. Rozporządzenia Rady Ministrów z lat 2023 i 2024 nie uwzględniły Lanckorony w wykazie miejscowości, które uzyskały prawa miejskie.

Argumenty zwolenników i przeciwników idei powrotu do statusu miasta były jak dwie strony medalu. Nieliczni apologety miejskości podkreślali powrót do wielowiekowej tradycji i historii, podniesienie prestiżu Lanckorony, zwiększenie dynamiki rozwoju pod wieloma względami (ekonomicznym, urbanistycznym, przemysłowym, turystycznym, rewitalizacyjnym, kulturalnym), a tym samym podniesienie atrakcyjności Lanckorony i gminy dla inwestorów i nowych osiedleńców. Natomiast liczniejsi przeciwnicy owe perspektywy rozwoju postrzegali jako zagrożenie dla jakości życia, wielorako je definiując, m.in. jako: wzrost podatków, wstrzymanie unijnych funduszy ukierunkowanych na wieś, nadmierny napływ nowych osiedleńców, niekontrolowany rozwój turystyki, utratę spokoju. Konsultacje społeczne w sprawie nadania praw miejskich z lat 2016 i 2022 ujawniły zróżnicowane postawy społeczne, sprzeczne grupy interesów ekonomicznych. Jednak najbardziej uderza niska frekwencja, która świadczy o niewielkim społecznym zainteresowaniu zmianą statusu wiejskiego na miejski.

WIEŚ CZY MIASTO – LOKALNE PARADOKSY

W początkowym okresie transformacji dążenia władz gminy i społecznych liderów współgrały z głęboko tkwiącą w lokalnej pamięci miejską przeszłością – trwała struktura, która do początku wieku XXI pełniła rolę nobilitującego wyróżnika lanckoronian od wiejskich sąsiadów:

Pani, przed wojną to było miasto, trochę bogatych gospodarzy, reszta – małe pola, a ziemia licha, nieurodzajna, trudne było życie. Ale my byli miastem, naokoło wieś, to był honor żyć w Lanckoronie (1997).

Lanckorona tym się wyróżnia od wsi sąsiednich, że była miastem. Panuje tu takie poczucie lepszości (2005).

Z tego też powodu w jednej z sąsiednich wsi lanckoronian określano mianem „pierony lanckorońskie” (1991). Przedwojenna miejska Lanckorona wyobrazeniowo funkcjonowała jako mityzowane odniesienie do zgrzebnej, skromnej i złożonej rzeczywistości PRL-u:

Komuniści wszystko popsuli. Pensjonaty, co wybudowane przed wojną, zamknęli, no zabrali. Przed wojną pobudowali dużo willi, z Krakowa przyjeżdżali, kupowali ziemię i budowali się. Na lato goście zjeżdżali, wesoło było. O Lanckoronie pisali w gazetach (1997).

Rozmówcy idealizowali świat przeszłości – tej dalszej kojarzonej z wysokim prestiżem staropolskiego, królewskiego miasta niemal „równoznacznego z Krakowem” (1997), jak i bliższej, sprzed II wojny światowej. W odniesieniu do międzywojnia najbardziej

Najbardziej interesujące były wyniki w Lanckoronie, głosowało 510 osób z 1656 uprawnionych, za – 49, przeciw – 455. Wyniki konsultacji zob. j.w.

akcentowali wspólnotowe cechy ówczesnego życia, przyjazną koegzystencję z przybyłymi z zewnątrz: z właścicielami powstałych wtedy willi i pensjonatów, z letnikami zjeżdżającymi do bardzo wówczas modnego wakacyjnego miasteczka (Godula-Węclawowicz 2020). Wspominali działalność kółka rolniczego i Kasy Stefczyka, które „dużo ludziom pomogły w potrzebie”, organizacji PSL „Wyzwolenie”, a w szczególności jej członka, Stanisława Putka, posła na sejm, który „walczył o Lanckoronę, żeby utrzymała prawa miejskie” (1979). Dla porządku dodam, że zmytizowany obraz przeszłości funkcjonował niezależnie od realiów ówczesnego życia (np. niskiej jakości warunków mieszkaniowych, rozdrobnienia gospodarczego, niskiej dochodowości, konfliktów międzyludzkich itp.), które równolegle były przywoływane, co znakomicie oddaje też pierwsza cytowana powyżej wypowiedź.

W perspektywie tematyki niniejszego opracowania istotny jest jeszcze jeden aspekt. – dystans mieszkańców wobec administracyjnego statusu Lanckorony jako wsi (Godula-Węclawowicz 2010). Na pytanie o charakter miejscowości najczęściej wskazywano na coś pośredniego: „Ani wieś, ani miasto, coś pomiędzy” (2007). Mieszany charakter miejscowości celnie uchwyciło wielu rozmówców, na przykład: „Lanckorona jest miastem i wsią jednocześnie”, o miejskości świadczy „rynek, zamek, ulice, alejki – miejsca, do których można spacerować, a z drugiej strony – wszyscy się tutaj znają [...], panuje tutaj duża nietolerancja” (2007). Inny także uwypuklił aspekty zarówno miasteczka: „architektura, ulice z własnymi nazwami”, jak i wsi, ale ocenił je odmiennie od cytowanej powyżej: „To w pozytywnym znaczeniu brak anonimowości, czyli wszyscy się znają, pozdrawiają” (2007). Odwoływano się też do letniskowych tradycji silnie kojarzonych z miejską przeszłością: „Tu było miasto i letnisko, letników dużo w lecie zjechało, były wczasy, dzieci na koloniach, szli na basen, do lasu, do «Sielanki» na dancin” (1994).

Lokalna pamięć ewoluuje, będąc wypadkową przeobrażeń ustrojowych, procesów globalizacyjnych, wprowadzenia programów unijnych, zmienionej struktury społecznej i gospodarczej. Moje obserwacje terenowe ujawniły narastające rozczarowanie kierunkiem przeobrażeń, o czym już szerzej pisałam (Godula-Węclawowicz 2020). Przypomnę tylko, że z wypowiedzi mieszkańców wyłonił się smutny obraz rodzimej miejscowości ślepo podporządkowanej naczelnej idei rozwoju turystyki, dewaluującej przestrzeń publiczną, z której czują się wykluczeni. Rozmówcy (odwołując się do opinii wyrażonych przez autochtonów) nostalgicznie przywoływali Lanckoronę powojenną, czyli wiejską, w sferę niepamięci odsuwając ograniczenia i uciążliwą codzienność życia w systemie epoki PRL-u. W jej idealnym obrazie akcentowali wspólnotowość, skojarzoną z takimi wartościami jak: dom, rodzina, sąsiedztwo, pomoc wzajemna (np. prace rolne, zbiórka na rzecz pogorzalców), bliskie kontakty międzyludzkie w kręgu rodzinnym, towarzyskim, sąsiedzkim, wiejskim (np. posiadły przed domami i dzielenie się miejscowymi informacjami, wzajemne odwiedziny i uczestnictwo w rozmaitych uroczystościach: weselach, imieninach, pogrzebach itp., zabawy i festyny dla wsi organizowane przez Ochotniczą Straż Pożarną, przyjezdne kino wyświetlające filmy w sali OSP, przedstawienia jasełkowe dla dzieci w budynku dawnej szkoły, lokalne rytuały związane z cyklem świąt dorocznych: zimowe kołędowanie z gwiazdą, turoniem, karnawałowi przebierańcy, palenie ognisk na granicy wsi w Zielone Świątki, uroczystości religijne

w przestrzeni publicznej i inne). Znamienne, że wspólnotowy aspekt życia dostrzegł też nowo osiedlony w Lanckoronie we wczesnych latach 70. Kazimierz Wiśniak, scenograf, malarz, rysownik, współtwórca „Piwnicy pod Baranami”, który tak je zapamiętał:

Mieszkańcy wylegali na rynek w niedzielę po sumie. Gospodarze odświętni, w czarnych ubraniach i kapeluszach. Był gwar, bo załatwiano między sobą interesy, przekazywano nowinki. Cisza zalegała, gdy dobosz zaczynał walić pałkami w bęben. Wtedy wszyscy zbliżali się pod budynek dawnego magistratu, gdzie nad wejściem, wymalowany na owalnej blasze wisiał herb miasteczka: zielony wieniec laurowy ze złota, nad nim korona królewska na niebieskim tle i napisem w otoku: *Sigillum reggiae civitatis Lanckoronensis*. Pod tym herbem, na schodach ustawiał się sołtys i wygłaszał zebrany komunikaty, tak jak bywało w danych wiekach (2012, s. 84).

Wyobrażeniowa, idylliczna wspólnotowość ujawniła się na wielu płaszczyznach: w codziennym bytowaniu, w sferze religijnej, świątecznej, ludycznej, w relacjach społecznych. Lokalnym paradoksem jest, że wcześniej wspólnotowość mieszkańcy łączyli z miejskim statusem Lanckorony. Wniosek jest jednoznaczny, nie tyle realna miejskość czy wiejskość były i są preferowaną wartością, ile mityzowana wspólnotowość. Wspólnotowość, która jest atrybutem stylu życia społeczności lokalnej, powiązanej siecią wspólnie wyznawanych wartości, przekonań, postaw rozwijających się w relacji do przestrzeni – co niezwykle celnie Stanisław Ossowski nazwał kiedyś „ojczyzną prywatną”, zwracając uwagę na przywiązanie do rodzimego świata (1946, s. 162–172). Wyobrażeniowa wspólnotowość jest wynikiem niezadowolenia z kierunków rozwoju lokalnego – w PRL-u oraz współczesnej transformacji ustrojowej. Równocześnie można ją widzieć jako wypadkową pracowitej codzienności rolniczo-rzemieślniczej społeczności Lanckorony i powiązanej z nią obyczajowości. Bardzo dobrze pamiętaną, bo przez wiele lat to ona była decydującym wykładnikiem endogennego stylu życia, jego intensywnego doświadczania i przeżywania.

Kolejny paradoks to skojarzenie jej z formalnym wiejskim statusem. Stosunkowo krótkim, liczącym niespełna sto lat w porównaniu z blisko sześcioma stuleciami miejskiej historii. A przecież rolniczo-rzemieślniczy styl życia był wpisany w charakter Lanckorony od chwili jej miejskiej lokacji i kontynuowany przez kilka stuleci, w PRL-u funkcjonował w odmianie chłopsko-robotniczej aż do transformacji po 1989 roku. Natomiast w procesie tworzenia dziedzictwa ze złożonego i bogatego korpusu przeszłości wybrano elementy przynależne do tzw. wielkiej historii, ale pominięto „małą historię”, z którą utożsamia się duża część jego depozytariuszy. Trafnie ujął to jeden lanckoronianin: „Obraz Lanckorony tworzą ludzie przyjezdni, głównie z Krakowa i Wadowic [...] wprowadzają nowe zwyczaje, natomiast miejscowi mają jeszcze typowo wiejskie nawyki” (2007).

Być może tu leży przyczyna praktyk oporu autochtonów, czyli niewielkiej frekwencji w głosowaniach nad zmianą statusu, nieuczestniczenia w nowych wydarzeniach, odbywających się w przestrzeni publicznej (festiwale, koncerty, rajdy itp.). Postrzegane są jako zjawiska obce, niewpisujące się w lokalne tradycje kulturowe w przeciwieństwie do przemarszu orszaku Trzech Króli, połączonego z inscenizacją żywej szopki i śpiewaniem kołęd na rynku, w otoczeniu kramów z różnościami i stoiskiem z pierogami

Il. 5. Lanckorona, tablica 650-lecia praw miejskich pod kartuszem herbowym na ścianie dawnego magistratu, fot. Róża Godula-Węclawowicz 2021

i grzańcem. Ostatnie wzmiankowane widowisko, także przecież nowe, przyciąga liczne grono autochtonów, a znacznie mniej nowych osadników. Podobną skalę frekwencji zaobserwowałam przy okazji uroczystości, która odbyła się w jubileuszowym 2016 roku, na dodatek – w czasie konsultacji zakończonych niekorzystnie dla zwolenników przywrócenia praw miejskich. Z inicjatywy władz samorządowych w ramach świętowania 650-lecia nadania praw miejskich odsłonięto tablicę upamiętniającą średniowieczną lokację. By uczynić zadość historii, tablicę wmurowano w ścianę budynku dawnego magistratu w północnej pierzei rynku, poniżej wizerunku miejskiego herbu Lanckorony w postaci nadanej przez cesarza Franciszka II. Na tablicy umieszczono napis: „W 650-tą rocznicę lokacji Miasta Lanckorona nadanej przez króla Kazimierza Wielkiego 1366 r. – 2016 r. 18 czerwca A. D. 2016 Mieszkańcy Lanckorony”.

Spektakularnego aktu dopełnili najstarszy mieszkaniec i kilkuletnia dziewczynka, tym samym spajając symboliczną klamrą przeszłość i przyszłość. Nie będzie chyba nadużyciem interpretacyjnym, by dwa ostatnie wzmiankowane wydarzenia czytać jako manifestację wspólnotowości. Co więcej, we współczesnej Lanckoronie dostrzega ją też Jola Hytkowska, od 2013 roku właścicielka gospodarstwa agroturystycznego „Zagroda Ławeczki”:

Bardzo mnie fascynują małe społeczności – każda osoba, która do niej należy wnosi coś od siebie i to stanowi najcenniejszą wartość. Nie da się inaczej – nie zapominam o korzeniach, wnoszę coś

od siebie i trochę muszę się też dostosować. Moje dostosowanie polega m.in. na tym, że nie pracuję w niedzielę, a jak są wykopki u sąsiadów to naturalne jest, że idę pomóc. Podobą mi się kultywowanie tradycji – warsztaty rękodzieła czyli darcie pierza, majówki w kapliczce na górze, to, że idąc na spacer z psami muszę zaplanować z godzinę więcej czasu na rozmowy z ludźmi po drodze. [...] Uprościłam życie, uczę się wielu nowych rzeczy – uprawy ziemi, renowacji mebli, sama wykonuję mnóstwo prac remontowych w domu, wyszyję też dla siebie lnianą sukienkę. Życie tutaj wyznacza inny rytm – wystarczy uważnie obserwować naturę i słuchać drugiego człowieka. Tu się nie da być złym człowiekiem. [...] Mam tu tylu przyjaciół – Lanckorona jest niesamowita, nigdy nie zdarzyło się, żebym była głodna, żeby mi czegoś brakowało, pomagamy sobie nawzajem. Jest tak, że zawsze można tu liczyć na wsparcie i pomoc. Tu nie jest się samotną wyspą (Gajos 2018).

Jak widać, w kontekście lanckorońskiego dylematu wiejskości i miejskości obecna jest jeszcze jedna narracja. Równie wyidealizowana wyraźnie nawiązuje do utrwalonego w polskiej kulturze sielankowego obrazu wiejskiego stylu życia nałożonego na współczesny trend *slow life*. Wyraża je ciąg skojarzeń: cisza – uwolnienie od miejskiego zgiełku, ulicznego gwaru; spokój – wolniejsze tempo życia, bez pośpiechu; przyjazne relacje społeczne – rozmowy, spotkania, pomoc w potrzebie; czyste powietrze pozbawione smogu – pachnący las; bliskie obcowanie z przyrodą – uroki krajobrazu, rozległe widoki, świergot ptaków; swoista estetyka przestrzeni – malownicze uliczki, zabytkowe domy i malwy w przydomowych ogródkach; wiejskie smaki – świeży chleb z miejscowej piekarni, jajecznica z jaj od kur lokalnego chowu. Dla niektórych właśnie taka wizja życia zdecydowała o osiedleniu się²⁵ w Lanckoronie. Uwiodła wspomnianą powyżej Jolę Hytkowską, która kiedyś okazjonalnie tu zawitała i została:

Spacerowałam po Lanckoronie, przysiadłam na ławeczce w rynku i zobaczyłam kobietę – najpierw usłyszałam szuranie patyków po bruku, a potem ją zobaczyłam – z chrustem na plecach. To był moment zaskoczenia i zachwytu jednocześnie – pomyślałam sobie – Co to jest za miejsce? Ja, w takim pędzie wielkomiejskim, a tu – ta kobieta, te domki, ten rynecek, i ten chrust. Postanowiłam poszukać pokoju do wynajęcia. To wydarzyło się prawie 10 lat temu. Kiedy po krótkim czasie zaczęłam prowadzić zajęcia artystyczne z dziećmi w „Cafe Arka” i poznawać fantastycznych ludzi pomyślałam, że to idealne miejsce, żeby tu żyć. Że to chyba jest miejsce, które mnie wybrało. I zaczęłam szukać domu (Gajos 2018).

Zauroczyła wielu „wrażliwców” rozmaitych profesji, o których snuje opowieści Kazimierz Wiśniak w autobiograficznym albumie *Życie ze sztuką splecioną*; także i samego autora już w czasie pierwszego pobytu w 1969 roku:

Zauroczyło mnie to bajkowe miasteczko z powolnie toczącym się czasem. Płatanina uliczek zachęcała do spacerów wśród starych sadów i ogródków. Przyjeżdżałem tu każdego roku. Nie wyobrażałem sobie wakacji bez Lanckorony i jej serdecznych mieszkańców. [...] W 1972 roku kupiłem parcelę i wkrótce zamieszkałem już we własnym, świeżo zbudowanym domu (Wiśniak 2012, s. 84–85).

Idealistyczne wyobrażenie o Lanckoronie miała Zofia Oszacka, lanckoronianka z wyboru od wczesnych lat 90., gdy aktywnie włączyła się w lokalne inicjatywy mające pobudzić rozwój

²⁵ Stałym lub czasowym – zob. Godula-Węclawowicz 2020.

Il. 6. Lanckorona, „Cafe Arka” w starym domu – popularne miejsce spotkań, koncertów,
fot. Tomasz Węclawowicz 2019

Lanckorony. Kontynuowała je i rozwijała aż do roku 2014, sprawując tu urząd wójta przez trzy kadencje od 2002 roku, czyli w okresie najintensywniejszych zmian gospodarczo-społeczno-kulturowych. Zainspirowana miasteczkami Nowej Anglii na wschodnim wybrzeżu USA oraz włoskiej Toskanii, ich urokliwą architekturą i samoorganizacją mieszkańców, zamarzyła, by „tę biedną, zapuszczoną miejscowość” (Paradowska 2010) w ten sposób przekształcić. Tym „złotym czasem” odniesienia było międzywojenne letnisko:

Już w latach 20. ubiegłego wieku Lanckorona przeżywała swój złoty okres, było tu 14 pensjonatów z francuskimi kucharzami, odbywały się dancingi, gości dorożkami dowożono ze stacji Kalwaria Zebrzydowska. To było letnisko pełną gębą (Paradowska 2010).

Równocześnie przyświecała jej idea zrównoważonego ekologicznie i społecznie sposobu życia:

Lanckorona może być sposobem na życie, może być stylem życia, ale nigdy nie będzie w tak zwanym mainstreamie. Tutaj idealnie sprawdza się to, co lansuje międzynarodowy ruch *slow*, czyli powolne smakowanie życia, cieszenie się każdą chwilą, dostrzeganie rzeczy, których w mieście się nie widzi. To jest na przykład możliwość uprawiania warzyw w ogródku, wspólnego biesiadowania z przyjaciółmi. Tu jest spokój inspirujący do cieszenia się normalnym życiem.

Il. 7. Lanckorona, współczesna stylizacja wiejskości, fot. Tomasz Węclawowicz 2019

[...] Myślę, że to mieszkańcy, którzy w 95 proc. żyją tu z dziada pradziada, nadają ton. To oni uprawiają warzywa i gotują wspólnie. Coraz rzadszy jest w Polsce zwyczaj siedzenia na przyzbie, a tu on jest. Gdy idzie się uliczkami, można zobaczyć niesłychane sceny, dlatego Lanckorona jest takim magnesem dla fotografów. Wczoraj zobaczyłam taką: ludzie siedzą sobie przed domkami na stołeczkach i rozmawiają, omawiają jakieś wydarzenia z miejscowego rynku, a nad nimi leniwie leży na parapecie zewnętrznym zupełnie zrelaksowany, rozluźniony kot. Malarskie ujęcie (Paradowska 2010).

Wyobrażeniowa idylliczność wsi nacechowana ekologicznie z powodzeniem przeciwstawia się miejskiemu stylowi życia. Ma też znaczenie komercyjne, ma przyciągnąć turystów i w tym celu jest świadomie stosowana przez część mieszkańców – właścicieli pensjonatów, gospodarstw agroturystycznych, kawiarni i restauracji. Już podczas pierwszej (nieoficjalnej) przymiarki do zmiany statusu miejscowości

właścicielka gospodarstwa agroturystycznego, która niedawno wybrała Lanckoronę „jako dobre miejsce do życia, jest tu cisza i spokój”, wprawdzie przyznała, że Lanckorona nie jest typową wsią i przypomina miasteczko, jednakże:

No, nie chciałabym, żeby Lanckorona uzyskała prawa miejskie w tej chwili, nie byłoby to korzystne w wielu wypadkach. Chodzi tu przede wszystkim o to, że w razie uzyskania praw miejskich gospodarstwa agroturystyczne straciłyby rację bytu. Wszystko to, co miasteczko może zaoferować to jest, a status jest niepotrzebny już (2007).

Niemal te same argumenty przytoczyła w gorącym czasie 2022 roku na antenie radia Kraków wspomniana wcześniej Jola Hytkowska, jedna z przeciwniczek zmiany statusu na miejski:

Chodzi o to, by zachować sielskość tego miejsca, charakter, klimat, zabudowę. Lanckorona to zdecydowanie wieś. Myślę, że to jest grupa interesów, która ma ambicje, żeby przeforsować ten pomysł. Tutaj jest taka kwestia w Lanckoronie, że mnóstwo biznesów stoi na funduszach wiejskich i agroturystykach. Przemianowanie Lanckorony na miasto utraciłoby te biznesy i trzeba przede wszystkim myśleć o ludziach (Awantura... 2022).

Paradoksem jest, że sielsko-wiejsko-ekologiczny wizerunek Lanckorony towarzyszył kreacji dziedzictwa kulturowego na podstawie miejskiej przeszłości, z której wyselekcjonowane atrybuty odegrały kluczową rolę w rozpropagowaniu marki miejscowości. Strategia konstruowania kulturowego dziedzictwa miejscowości spowodowała zwrot w kierunku wiejskości i wykreowała sielankowo-ekologiczny jej obraz o wyraźnie komercyjnym podłożu.

W STRONĘ KONKLUZJI

Strategie i praktyki kreowania nowego wizerunku Lanckorony okazały się niezwykle skuteczne, powodując pożądaną jej rozpoznawalność nie tylko w regionie małopolskim, ale i w skali ogólnopolskiej. Wykreowana marka bardzo dobrze funkcjonuje w przestrzeni komercyjno-turystycznej. Natomiast intencjonalny i monotematyczny wybór treści przy świadomym pominięciu innych, instrumentalne ich wykorzystanie w powiązaniu ze strategiami i praktykami rozwoju doprowadziły do rozbicia lokalnej wspólnoty i wyraźnie przeszkodziły w tworzeniu nowej. Różne są mechanizmy jej powstawania, a pamięć lokalna i tradycja stanowią jej podstawową materię, nadzwyczaj wrażliwą na zewnętrzną ingerencję i trudno poddają się instytucjonalnym działaniom. Nie sprawdziła się wizja rozwoju optymistycznie nakreślona w 1999 roku:

[W] oparciu o posiadane wartości historyczne, dziedzictwo kultury, walory przyrodnicze oraz mądrość i umiejętność współpracy mieszkańców w dążeniu do osiągnięcia wspólnych celów [...] gmina Lanckorona będzie miejscem, które każdy z mieszkańców z dumą będzie nazywał swoim domem i do którego z przyjemnością będzie wracał. [...] Społeczność Lanckorony ceniąc własne przekonania i hierarchie wartości będzie równocześnie otwartą, przyjazną i tolerancyjną w stosunku do odmiennych przekonań przybywających tu turystów i ludzi osiedlających się na terenie gminy

i lokujących tu swoje inwestycje. Wzajemne zrozumienie i współpraca będzie tu czymś naturalnym (Strategia... 1999–2015).

Spuścizna kulturowa tylko pozornie bywa oczywista i jednoznacznie wartościowana. To nadzwyczaj złożona i skomplikowana struktura. Skomodyfikowana i potraktowana przedmiotowo, a nie autotelicznie i procesualnie – jako tworzenie kruchej relacji między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością, może nie tylko wywołać napięcia, ale i dzielić lub powodować poczucie wykluczenia. Tym samym zaprzecza przeważającemu wśród polskich badaczy pogładowi „o pozytywnej roli dziedzictwa w tworzeniu i wzmacnianiu kapitału społecznego, w umacnianiu wspólnotowości i pamięci zbiorowej, odbudowywaniu więzi społecznych i kształtowaniu tożsamości kulturowej”, przy bardzo nielicznych wnioskach odmiennych, co pokazał najnowszy przegląd polskich publikacji o dziedzictwie lokalnym (Murzyn-Kupisz, Hołuj, Działek 2022, s. 42–45).

Nawiązując do zasygnalizowanej we wstępie kategorii stylu życia, warto zwrócić uwagę na klasyfikację Hanny Podedwornej, która uważa, że:

Styl życia mieszkańców wsi może dziś oznaczać zarówno styl życia wyrażający wysoką jego jakość, jak i biedę, upośledzenie i marginalizację. I oba te style występują wśród mieszkańców współczesnej polskiej wsi. Pierwszy jest stylem będącym konsekwencją wyboru jednostki – zamieszkiwanie na wsi wynika z realizacji jej dążeń i aspiracji, drugi jest stylem z konieczności, gdzie pole wyboru jest bardzo ograniczone (2010, s. 43).

Kategoryzacja Hanny Podedwornej jest wynikiem oglądu społecznej rzeczywistości z pozycji *etic*. Emiczne podejście, jakie zastosowałam w lanckorońskich badaniach, sugeruje nieco inne ujęcie współczesnego wiejskiego stylu życia. Pierwszą kategorię określa indywidualizacja wyboru sposobów życia, drugą charakteryzują wspólnotowe zasady, opierające się na sieci powiązań w kręgu rodzinnym, krewniczym, sąsiedzkim, lokalnym. Pierwsza kategoria dynamicznie się rozprzestrzenia, druga wykazuje tendencję zanikającą. Raczej współlistnieją obok siebie niż się wykluczają i coraz bardziej się przenikają.

Style życia są podłożem, z którego wyrastają obrazy wiejskiego życia. Przywołana autorka dostrzega dwie narracje wiejskości funkcjonujące w społecznym obiegu:

Jedna, określana jako sielankowa, postmodernistyczna, zawiera wysoko społecznie wartościowane elementy wiejskiego stylu życia. Zalicza się do nich współcześnie możliwość bliskiego kontaktu z przyrodą, brak zagrożeń ekologicznych, brak uciążliwości życia w wielkim mieście i różnorodne doznania estetyczne, jakich to obcowanie z przyrodą dostarcza. Druga narracja, premodernistyczna, obejmuje elementy negatywne, zapóźnienie, niedorozwój, zastój i towarzyszące im negatywne zjawiska społeczne, takie jak: bieda, bezrobocie, braki infrastruktury technicznej i ograniczony dostęp do usług publicznych (Podedworna 2010, s. 41).

Natomiast współczesna lanckorońska rzeczywistość potwierdza tylko narrację postmodernistyczną, podczas gdy druga – premodernistyczna nie ma tu racji bytu.

Wnioski wynikające z analizy lokalnej społeczności z pozycji *emic* mogą mieć bardziej uniwersalny wymiar, ale wymagają poszerzenia pola badań.

Pozycjonowanie się w kategoriach wieś–miasto ma charakter procesualny i dynamiczny, zależy od splotu czynników zewnętrznych i wewnętrznych. Niewątpliwie jest wynikiem dokonujących się przeobrażeń, powodujących, że coraz bardziej docenia się życie na wsi, o czym świadczą wyniki corocznych badań ankietowych *Polska wieś i rolnictwo*, systematycznie prowadzonych od 2003 roku przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi i udostępnionych na portalu rządowym²⁶. Rozwój terenów wiejskich spowodował, że pod wieloma względami wieś zbliżyła się do miasta i dawne podziały na miasto i wieś nie mają już racji bytu, pomiędzy nimi rozciąga się rozległa heterogeniczna przestrzeń ekonomiczna, społeczna, kulturowa, niepoddająca się binarnemu kategoryzowaniu. Jej poszczególne strefy nie mieszczą się w klasycznym przeciwstawieniu. Wybór między opcjami miasto czy wieś naznaczony jest doraźnymi celami: chęcią zmiany warunków życia, akceptacją lub niezadowoleniem z kierunku rozwoju, korzyściami lub zagrożeniami dla lokalnych grup interesu. A miasto czy wieś przestają być postrzegane jako cel sam w sobie i przywoływane są jako metafory, za którymi kryje się wielość aspektów, a tylko jednym z nich jest lokalne dziedzictwo kulturowe.

LITERATURA

- Ashworth Gregory 2004, *Tourism and the Heritage of Atrocity: Managing the Heritage of South African Apartheid for Entertainment*, University of Groningen.
- Ashworth Gregory 2015, Sfragmentaryzowane dziedzictwo. Sfragmentaryzowany instrument sfragmentaryzowanej polityki, [w:] tenże, *Planowanie dziedzictwa*, tłum. M. Duda-Gryc, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków, s. 91–104.
- Banaszkiewicz Magdalena, 2018, *Turystyka w miejscach kłopotliwego dziedzictwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Banaszkiewicz Magdalena 2022, *Tourism and Heritage in the Chornobyl Exclusion Zone*, Routledge, London.

²⁶ Ostatnie badanie przeprowadzono w 2024 roku (2511 wywiady bezpośrednie wspomagane komputerowo) z mieszkańcami obszarów wiejskich i miast. Wniosek: „Mieszkańcy obszarów wiejskich są «bardzo» lub «raczej» zadowoleni z tego, że mieszkają na wsi, a nie w mieście (łącznie zadowolenie z mieszkania na wsi wyraża 93,2% respondentów, z czego 48,5% to osoby bardzo zadowolone). Poziom zadowolenia z życia na wsi jest bardzo zbliżony do wyników uzyskanych w badaniu przeprowadzonym w 2023 roku. Inaczej wygląda sytuacja w przypadku mieszkańców miast. Wprawdzie 84,4% jest zadowolonych z życia w mieście, ale «bardzo zadowolonych» jest tylko 28,5%. Respondenci z miast znacznie częściej niż mieszkańcy obszarów wiejskich deklarują chęć przeprowadzki (niemal połowa mieszkańców miast rozważa możliwość wyprowadzenia się na wieś). Ponad 70% badanych dostrzega pozytywne zmiany jakie zaszły w jakości życia w ciągu 20 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Poprawę wskazują nieco częściej mieszkańcy obszarów wiejskich niż mieszkańcy miast. Zdaniem ankietowanych, w tym okresie na obszarach wiejskich poprawiła się przede wszystkim infrastruktura – drogi lokalne i ich oświetlenie, dostęp do sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej, a także dostęp do internetu i obiektów sportowych” (Raport z badania...2024).

- Bendix Regina F., Eggert Aditva, Peselmann Arnika (red.) 2012, *Heritage Regimes and the State*, Göttingen University Press, Göttingen.
- Berdecka Anna 1974, Nowe lokacje miast królewskich w Małopolsce w latach 1333–1370. Chronologia i rozmieszczenie, *Przegląd Historyczny*, t. 65, nr 4, s. 593–624.
- Bieniarzówna Janina 1953, Dwa wystąpienia chłopskie w starostwie lanckorońskim w latach 1670 i 1699/1700, *Przegląd Historyczny*, t. 44, nr 3, s. 334–351.
- Biskupska Kamilla, Ciechorska-Kulesza Karolina (red.) 2024, Kłopotliwe dziedzictwo, *Kultura i Społeczeństwo*, t. 68, nr 1, s. 3–16.
- Bukalska Izabela 2019, Recepja metodologii teorii ugruntowanej wśród polskich badaczy – refleksje 50 lat po publikacji Barney’a G. Glasera i Anselma L. Straussa, *Przegląd Socjologii Jakościowej*, t. 15, nr 3, s. 92–114.
- Bukraba-Rylska Izabela 2008, *Socjologia wsi polskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bukraba-Rylska Izabela 2018, O potrzebie i korzyściach z badania wsi i rolnictwa w Polsce, *Wies i Rolnictwo*, t. 2, nr 172, s. 13–30.
- Buliński Tarzycjusz 2019, Informator, rozmówca, współnik. Obrazy relacji Antropologa z Innym, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne*, z. 1, s. 1–16.
- Chadha Ashish 2006, Ambivalent Heritage: Between Affect and Ideology in a Colonial Cemetery: Between Affect and Ideology in a Colonial Cemetery, *Journal of Material Culture*, vol. 11/3, s. 339–363, <https://doi.org/10.1177/1359183506068809>.
- Dymitrow Mirek 2015, The Concept of Urbanity in Light of the Municipal Reform in Interwar Poland / Pojęcie miejskości w świetle reformy gminnej w Polsce międzywojennej, [w:] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (red.), *Degraded and Restituted Towns in Poland. Origins, Development, Problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy*, Gothenburg–Warszawa, s. 61–115.
- Flyvbjerg Bent 2005, Pięć mitów o badaniach typu studium przypadku, *Studia Socjologiczne*, t. 177, nr 2, s. 41–69.
- Glaser Barney G., Strauss Anselm L. 1967, *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, Aldine Transaction A Division of Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.) – London (U.K.).
- Glaser Barney G., Strauss Anselm L. 2009, *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*, tłum. M. Gorzko, Zakład Wydawnictwo Nomos, Kraków.
- Godula-Węclawowicz Róża 2010, Miasteczko Lanckorona. Mityzacja przeszłości, [w:] B. Soukupová, H. Novotná, Z. Jurková, A. Stawarz (red.), *Evropské město. Identita, symbol, mýtus*, ZING PRINT, Bratislava, s. 167–173.
- Godula-Węclawowicz Róża, 2020, Tutejsi i przybysze. Przyczynek do autoetnografii Lanckorony, *Zeszyty Wiejskie*, z. 26, s. 203–220.
- Godula-Węclawowicz Róża, Węclawowicz Tomasz 2021, Lanckoroński pejzaż z problemami rewaloryzacji w tle. Cz. I / Lanckorona’s Townscape with a Range of Conservation and Renovation Problems in the Background: Part I, *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation*, vol. 66, s. 134–143.
- Goszczyński Wojciech 2023, *Idylle, hybrydy i heterotopie. Wiejskość i jedzenie w alternatywnych sieciach żywieniowych*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Halamska Maria 2011a, Wiejskość jako kategoria socjologiczna, *Wies i Rolnictwo*, nr 1 (150), s. 37–54.
- Halamska Maria (red.) 2011b, *Wies jako przedmiot badań naukowych na początku XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Halamska Maria 2013, Życie na wsi: elementy stylu życia, *Wies i Rolnictwo*, nr 1 (158), s. 25–43.
- Harrison Rodney 2010, The Politics of Heritage, [w:] R. Harrison (red.), *Understanding the Politics of Heritage*, Manchester University Press in association with the Open University, Manchester, s. 5–42.

- Harrison Rodney 2012, Forgetting to Remember, Remembering to Forget: Late Modern Heritage Practices, Sustainability and the 'Crisis' of Accumulation of the Past, *International Journal of Heritage Studies*, vol. 19/6, s. 579–595.
- Harrison Rodney 2013, *Heritage: Critical Approaches*, Routledge, Abingdon–New York.
- Harrison Rodney 2015, Beyond „Natural” and „Cultural” Heritage: Toward an Ontological Politics of Heritage in the Age of Anthropocene, *Heritage & Society*, vol. 8, nr 1, s. 24–42.
- Harrison Rodney 2019, On Heritage Ontologies: Rethinking the Material Worlds of Heritage, *Anthropological Quarterly*, vol. 91, nr 4, s. 1365–1384.
- Hayano David M., 1979, Auto-Ethnography: Paradigms, Problems, and Prospects, *Human Organization*, vol. 38, nr 1, s. 99–104.
- Holton Judith A., Walsh Isabelle 2017, *Classic Grounded Theory: Applications With Qualitative and Quantitative Data*, Sage Publications, Los Angeles.
- Hryhorczuk Nicholas 2019, *Radioactive Heritage: The Universal Value of Chernobyl as a Dark Heritage Site*, „Qualitative Inquiry”, vol. 25 (9–10), s. 1047–1055.
- Janas Krzysztof 2020, Miejskość jako styl życia, czyli gdzie się podzieli nowi mieszkańcy? *Przegląd Socjologiczny*, nr 69 (2), s. 73–94.
- Jurek Tomasz (red.) 2010–2022, *Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu*, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, edycja elektroniczna <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/index.php>, s. 420–426.
- Kacperczyk Anna (red.) 2014, Autoetnografia – technika, metoda, nowy paradygmat? O metodologicznym statusie autoetnografii, *Przegląd Socjologii Jakościowej*, t. 10, nr 3, s. 32–74.
- Kafar Marcin, Kacperczyk Anna (red.) 2020, *Autoetnograficzne „zbliżenia” i „oddalenia. O autoetnografii w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Konecki Krzysztof 2018, Classic Grounded Theory – The Latest Version: Interpretation of Classic Grounded Theory as a Meta-Theory for Research, *Symbolic Interaction*, vol. 41, s. 547–564.
- Kowalski Krzysztof 2017, Od zabytku do dyskursu. O kilku źródłach współczesnej definicji dziedzictwa, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne*, t. 45, z. 1, s. 1–14.
- Kruczek Zygmunt, Nowak Agnieszka 2019, Miasto w cieniu muzeum. Problemy rozwoju turystyki w Oświęcimiu, *Tourism*, t. 29, nr 1, s. 47–55.
- Krzemiń Marek P. 2016, *Lanckorona*, Agencja Reklamowo-Wydawnicza „Ostoja”, Cianowice.
- Lenczowski Franciszek 1973, Z dziejów Lanckorony, *Studia Historyczne*, R. 16, nr 4, s. 569–583.
- Łaciak Beata 2010, Skąd się biorą nasze style życia i jakie mają znaczenie dla rozwoju Polski oraz polityki publicznej? [w:] *taż (red.), Polskie style życia. Między miastem a wsią*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk, s. 5–11.
- Macdonald Sharon 2009, *Difficult Heritage. Negotiating the Nazi Past in Nuremberg and Beyond*, Routledge, London.
- Macdonald Sharon 2013, *Memorylands. Heritage and Identity in Europe Today*, Routledge, New York.
- Meskill Lynn 2002, Negative Heritage and Past Mastering in Archaeology, *Anthropological Quarterly*, vol. 75, nr 3, s. 557–574.
- Meskill Lynn 2018, *Future in Ruins. UNESCO, World Heritage and the Dream of Peace*, Oxford University Press, Oxford.
- Mitkowska Anna 2019, Lanckorona's Market Square in the Context of the Landscape, *Technical Transaction*, vol. 116, nr 4, s. 45–70.
- Murzyn Michał 2016, Od pojęcia zabytku do koncepcji dziedzictwa kulturowego, [w:] Ł. Gawęł, W. Pokojka, A. Pudełko (red.), *Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym*, Wydawnictwo Attyka, Kraków, s. 13–43.
- Murzyn-Kupisz Monika, Hołuj Dominika, Działek Jarosław 2022, *Dziedzictwo kulturowe w badaniach*, t. 3: *Społeczno-ekonomiczne oddziaływanie dziedzictwa kulturowego Stan badań oraz perspektywy i potrzeby badawcze w kontekście polskim*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Warszawa–Kraków.

- Nieroba Elżbieta, Czerner Anna, Szczepański Marek S. (red.) 2009, *Między nostalgią a nadzieją. Dziedzictwo kulturowe w ujęciu interdyscyplinarnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Ossowska Maria 1973, *Ethos rycerski i jego odmiany*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Ossowski Stanisław 1946, Analiza socjologiczna pojęcia ojczyzny, *Mysł Współczesna*, lipiec, s. 154–175.
- Owsianowska Sabina, Banaszkiewicz Magdalena 2015, Trudne dziedzictwo a turystyka. O dysonansie dziedzictwa kulturowego, *Turystyka Kulturowa*, nr 11, s. 6–24.
- Peckham Robert Shannan (red.) 2003, *Rethinking Heritage: Cultures and Politics in Europe*, I. B. Tauris & Company, London, s. 206.
- Perzanowski Zbigniew 1993, Lanckorona. Powstanie miasta i dzieje jego rozwoju do końca XVI wieku, [w:] J. Hrobaczyński, A. Jureczko, M. Śliwa (red.), *Ojczyzna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Kirykowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja, Kraków, s. 157–171.
- Podezworna Hanna 2010, Styl życia mieszkańców wsi, [w:] B. Łaciak (red.), *Polskie style życia. Między miastem a wsią*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk, s. 39–44.
- Redfield Reginald 1947, The Folk Society, *American Journal of Sociology*, vol. 52, nr 4, s. 293–308.
- Rewers Ewa 2010, W poszukiwaniu polskiej miejskości, czyli na czym polega specyfika naszej klasy kreatywnej, [w:] B. Łaciak (red.), *Polskie style życia. Między miastem a wsią*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk, s. 31–38.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* 1884, t. 5, Nakładem Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, Warszawa, s. 68–72.
- Smith Laurajane 2006, *Uses of Heritage*, Routledge & CRC Press, London–New York.
- Smith Laurajane, Akagawa Natsuko (red.) 2008, *Intangible Heritage*, Routledge & CRC Press, London.
- Stanny Monika 2014, Wieś, obszar wiejski, ludność wiejska – o problemach z ich definiowaniem. Wielowymiarowe spojrzenie, *Wieś i Rolnictwo*, nr 1 (162), s. 123–138.
- Sypowski Franciszek 1938, *Miasta Lanckorony świadki przeszłości*, nakładem autora, Wieliczka.
- Śpiewak Ruta 2012, Definiowanie kategorii „wieś” na początku XXI wieku, czyli o kłopotach badacza obszarów wiejskich, *Wieś i Rolnictwo*, nr 3 (156), s. 30–45.
- Tunbridge John E., Ashworth Gregory J. 1996, *Dissonant Heritage. The Management of the Past as a Resource in Conflict*, John Wiley & Sons Ltd., Chichester.
- Wirth Luis 1938, Urbanism as a Way of Live, *American Journal of Sociology*, vol. 44, nr 1, s. 1–24.
- Wiśniak Kazimierz 2012, *Życie ze sztuką splecione*, Vandre, Kraków.
- Yin Robert K. 1984, *Case Study Research: Design and Methods*, Sage Publications, Los Angeles.
- Yin Robert K. 2015, *Studium przypadku w badaniach naukowych. Projektowanie i metody*, tłum. J. Gilewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Zarewicz Ludwik 1885, Lanckorona. Monografia historyczna, [w:] *Józefa Czecha Kalendarz Krakowski*, R. 54, s. 43–77.

Źródła niepublikowane

- Pieńkowska Hanna i zespół 1968, Informacja planu ogólnoperspektywicznego zagospodarowania przestrzennego Lanckorony do 1985 r. opracowywanego w Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej w Krakowie i studium programowe ośrodka turystyczno-wypoczynkowego. Kraków (maszynopis niepublikowany, własność autorki artykułu).
- Sikora G., 2018. Nadawanie praw miejskich w Polsce po 1989 roku a przypadek wsi Kozy (wydruk komputerowy, praca licencjacka na Wydziale Geografii i Geologii UJ).

Dokumenty internetowe

- Baza ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych zawierający opisy bibliograficzne i teksty aktów prawnych opublikowanych w wydawnictwach urzędowych: Dzienniku Ustaw oraz Monitorze Polskim, wydawanych przez Prezesa Rady Ministrów, <https://isap.sejm.gov.pl/> (dostęp ciągły).
- Raport z badania Polska wieś i rolnictwo 2024, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/polska-wies-i-rolnictwo> (dostęp: marzec 2025).
- Pozyskane z oficjalnych stron internetowych Urzędu Gminy Lanckorona
- Do 2001 r.** – <http://stara.lanckorona.pl>
- Strategia rozwoju gminy Lanckorona 1999–2015 opracowana w 1999 przez liderów społeczności lokalnej pod kierunkiem ekspertów Małopolskiego Stowarzyszenia Doradztwa Rolniczego zs. w Akademii Rolniczej w Krakowie, Lanckorona 1999.
- Uchwała Nr VII/72/99 Rady Gminy Lanckorona z dnia 21 września 1999 r. w sprawie przyjęcia strategii rozwoju gminy Lanckorona do 2015 roku.
- Od 2002 r. i nadal** – <https://bip.malopolska.pl/uglanckorona>
- Gminny Program Rewitalizacji Gminy Lanckorona na lata 2017–2026, Lanckorona 2017.
- Informacja o wynikach konsultacji społecznych z mieszkańcami gminy Lanckorona w sprawie nadania statusu miasta miejscowości Lanckorona, Lanckorona 3.10.2022 r.
- Plan Odnowy Miejscowości Lanckorona, Lanckorona, czerwiec 2008 roku.
- Program Ochrony i Wykorzystania Dziedzictwa Kulturowego Gminy Lanckorona. Załącznik programowy do Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Lanckorona w perspektywie roku 2020. Oprac. A. Pacuła, Lanckorona 2011.
- Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lanckorona na lata 2019–2022, Lanckorona 2018.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Lanckorona w perspektywie roku 2020+, Lanckorona, czerwiec 2012 r.
- Uchwała nr XXVIII/175/05 Rady Gminy Lanckorona z dnia 29 sierpnia 2005 roku w sprawie uchwalenia Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Lanckorona.
- Uchwała Nr XIX/141/12 Rady Gminy Lanckorona z dnia 31 lipca 2012 r. w sprawie nadania nazwy ulicy w miejscowości Lanckorona.
- Uchwała Nr XX/157/12 Rady Gminy Lanckorona z dnia 27 września 2012 r. w sprawie nadania nazwy ulicy w miejscowości Lanckorona.
- Uchwała Nr XIX/162/16 Rady Gminy Lanckorona z dnia 30 listopada 2016 r. w sprawie nadania nazw ulicom w miejscowości Lanckorona.
- Uchwała Nr XIV/122/16 Rady Gminy Lanckorona z dnia 23 marca 2016 r. w sprawie przeprowadzenia konsultacji społecznych z mieszkańcami gminy Lanckorona dotyczących nadania miejscowości.
- Uchwała nr XLI/258/2022 Rady Gminy Lanckorona z dnia 13 lipca 2022 r. w sprawie przeprowadzenia konsultacji społecznych z mieszkańcami gminy Lanckorona w sprawie nadania statusu miasta miejscowości Lanckorona.
- Uchwała Nr XLIV/272/2022 Rady Gminy Lanckorona z dnia 26 października 2022 r. w sprawie wydania opinii w trybie przepisu 4a o samorządzie gminnym dotyczącej nadania praw miejskich miejscowości Lanckorona.
- Zarządzenie Nr 21/2022 wójta gminy Lanckorona z dnia 20 marca 2022 r. w sprawie przeprowadzenia konsultacji społecznych dotyczących nadania statusu miasta miejscowości Lanckorona.

Inne źródła internetowe

- Awantura o przywrócenie Lanckoronie praw miejskich* 2022, <https://www.radiokrakow.pl/aktualnosci/krakow/spor-o-przywrocenie-lanckoronie-praw-miejskich/> (dostęp: 25.03.2022).

- Dimitrow Radosław 2014, *Dlaczego opolskie wsie nie chcą być miastami*, <https://nto.pl/dlaczego-opolskie-wsie-nie-chca-byc-miastami/ar/4596055> (dostęp: 10.01.2014).
- Gajos Małgorzata 2018, *Jola i Zagroda Ławeczki*, <https://www.facebook.com/notes/rok-w-lanc-koronie/wywiad-2-jola-i-zagroda-%C5%82aweczki/1425304524246579/> (dostęp: 10.03.2018).
- Kkz 2010, *Kiedy wieś nie chce do miasta*, <https://samorząd.pap.pl/kategoria/archiwum/kiedy-wies-nie-chce-do-miasta> (dostęp: 23.07.2010).
- Malinowska Aleksandra 2016, *Kurzętnik NIE chce być miastem*, <https://www.kurier-ilawski.pl/teksty/Kurzetnik-NIE-chce-byc-miastem/4702> (dostęp: 16.03.2016).
- Matusz Józef 2008, *Kiedy miasto próbuje połączyć wieś*, <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art8099131-kiedy-miasto-probuje-polknac-wies> (dostęp: 29.07.2008).
- MK 2021, *Trepcza, Bykowiec i Zabłotce pozostają w granicach administracyjnych Gminy Wiejskiej Sanok!*, <https://korsosanoekie.pl/wiadomosci/trepcza-bykowce-i-zablotce-pozostaja-w-granicach-administracyjnych-gminy-wiejskiej-sanok/inEWSRK72Ymex5u7Vv54> (dostęp: 8.10.2021).
- Paradowska Janina 2010, *Rozmowa z Zofią Oszacką, wójtem gminy Lanckorona*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1508506,1,rozmowa-z-zofia-oszacka-wojtem-gminy-lanckorona.read> (dostęp: 10.01.2025).
- Płaszczyca Marcin 2017, *Lanckorona się buntuje. Ludzie protestują przeciwko nazywaniu ulic*, <https://www.wadowice24.pl/nowe/polityka/6354-lanckrona-sie-buntuje-ludzie-protestuja-przeciwko-nazywaniu-ulic.html> (dostęp: 7.03.2017).
- Post Stowarzyszenie Mieszkańcy Razem 2016, <https://www.facebook.com/mieszkancyncyrazem/posts/k-chor%C4%85%C5%BCy-mieszka%C5%84cy-swoje-%C5%82opata-swoje-kto%C5%9B-pisze-inny-m%C3%B3wi-%C5%BCe-w-gminie-lanckor/578770362311452/> (dostęp: 13.10.2016).
- Rdw 2024, *Jednak nie chcą być miastem*, <https://www.nowytydzien.pl/jednak-nie-chca-byc-miastem/> (dostęp: 31.12.2024).
- Rusek Małgorzata 2023, *Jedlińsk nie chce być miastem. Czego boją się mieszkańcy?*, <https://radom.wyborcza.pl/radom/7,48201,29860964,jedlinsk-nie-chce-byc-miastem-mieszkancy-wola-zeby-pozostal.html> (dostęp: 13.06.2023).
- Tomalik Marek 2015, *Anty wieś Kozy*, <https://podroze.onet.pl/polska/slaskie/kozy-najwieksza-wies-w-polsce-historia-atrakcje-ciekawostki/t4rftgd> (dostęp: 2.02.2015).
- Wojciuk Tomasz 2023, *Nie chcą mieszkać w mieście*, <http://www.kurierpoludniowy.pl/wiadomosci.php?art=24232> wydanie otwockie (dostęp: 24.03.2023).
- Żeby wioska była wioską. Mieszkańcy trzech wsi sprzeciwiają się włączeniu ich do Sanoka 2021, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-07-29/zeby-wioska-byla-wioska-mieszkancy-trzech-wsi-sprzeciwiaja-sie-wlaczaniu-ich-do-sanoka/> (dostęp: 29.07.2021).

PARADOXES OF CREATING URBAN HERITAGE. LANCKORONA – VILLAGE OR TOWN?

Keywords: cultural heritage, tradition, memory, village, city, development strategy, Lanckorona, Poland

Polish discourses on cultural heritage problems are dominated by issues related to the difficult past – the events of World War II, the period of real socialism, the legacy of Jewish or German culture. On the other hand, many of its local varieties require analysis in the context of cultural changes taking place today. This is an uninterrupted process that has been ongoing in Poland since the change of the political, economic and social system after 1989, and accelerated after Poland's accession to the European Union in 2004. To illustrate local problems, an example of a small town in Lesser Poland was chosen, where the problems of systemic transformation are focused as if through a lens and ideas and values disseminated in global circulation clash with local traditions. From the wide range of local dilemmas, controversies around the heritage of the urban past have been coming to the fore for several years, which are clearly revealed in the context of development strategies and local memory. In this article I analyse how local development strategies influence the attitude towards the past and the process of creating heritage, shaping community and local identity, including defining oneself in terms of rurality or urbanity.

dr hab. Róża Godula-Węclawowicz, prof. PAN

Instytut Archeologii i Etnologii,

Polska Akademia Nauk

Email: rgodula-weclawowicz@iaepan.edu.pl

ORCID 0000-0002-4657-3539